

دربارهٔ طبقه‌بندی
وزن‌های شعر فارسی

ابوالحسن نجفی

انتشارات نیلوفر

نجفی، ابوالحسن، ۱۳۰۸ -
درباره طیفه‌بندی وزن‌های شعر فارسی / ابوالحسن نجفی. - تهران: نیلوفر،
۱۳۹۴.

ISBN 978-964-448-647-0

۱۷۶ ص. : مصور : ۱۴/۵ × ۲۱/۵

فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیبا.

کتابنامه: ص ۱۵۳ - ۱۵۴؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع: فارسی -- وزن شعر و نثر

موضوع: عروض فارسی

رده‌بندی کنگره: ۳۵۶۵/ن۳۵۴۱۳۹۴ PIR

رده‌بندی دیویی: ۸۵۰/۴۱

شماره کتابشناسی ملی: ۳۹۳۷۴۸۴

انتشارات نیلوفر
خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، تلفن: ۶۴۶۱۱۱۷

ابوالحسن نجفی

درباره طیفه‌بندی وزن‌های شعر فارسی

حروف‌چین و صفحه‌آرا: زهره فرزانه زیده‌سرائی

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۴

چاپ دیبا

شمارگان: ۲۰۰۰ نسخه

همه حقوق محفوظ است.

فروش اینترنتی: www.behanbook.ir

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۴۸-۶۴۷-۰

فهرست مطالب

۷	پیش‌گفتار.....
۹	نخستین طبقه‌بندی‌ها.....
۹	چرا باید طبقه‌بندی کرد؟.....
۱۰	وزن متفاوت و وزن مشابه.....
۱۲	شرایط طبقه‌بندی.....
۱۴	شیوه‌های موجود برای طبقه‌بندی وزن‌ها.....
۱۶	شیوه سنتی.....
۳۳	شیوه خانلری.....
۴۹	شیوه فرزند.....
۷۴	وزن دوری.....
۷۷	طرح مسئله.....
۸۲	وزن دوری و عروض سنتی.....
۸۸	تعریف وزن دوری.....
۸۹	شرایط وزن دوری.....

وزن دوری و عروض جدید.....	۹۶
شیوه‌الول ساتن.....	۱۰۴
طبقه‌بندی وزن‌ها.....	۱۰۴
وزن‌های «باقاعده».....	۱۰۷
وزن‌های «بی‌قاعده».....	۱۰۹
مقایسه شیوه‌خانلری و الول ساتن.....	۱۱۱
کاستی‌ها.....	۱۲۰
لغزش‌ها.....	۱۲۸
ضعف و تناقض در روش.....	۱۳۴
دشواری مراجعه.....	۱۴۳
نتیجه.....	۱۴۸
فهرست مراجع.....	۱۵۳
پژوهش‌های اخیر.....	۱۵۵
چگونه طبقه‌بندی کنیم؟.....	۱۶۳

پیش گفتار

این دفتر شامل سه بخش است. در بخش اول که بیش از سی سال پیش نگاشته شده شمار اوزان شعر فارسی نزدیک به چهارصد ذکر شده است. اما اکنون می‌توان با اطمینان گفت که این رقم از چهارصد در گذشته است و همچنان رو به افزایش دارد. از چهار قرن اول هجری نمونه‌های شعری چندانی باقی نمانده است. اما از آنچه باقی مانده می‌توان استنباط کرد که بیش از صد وزن (به مراتب بیشتر از اوزان شعر عربی) مورد استفاده شاعران فارسی‌زبان بوده است. در قرن‌های بعد به تدریج وزن‌های دیگری ابداع شده و به کار رفته و این روند با سرعت بیشتری همچنان ادامه یافته، چندان که در قرن اخیر نزدیک به صد وزن دیگر بر اندوخته سابق افزوده شده و شمار آنها کم و بیش به پانصد رسیده است. رقم دقیقی از شمار اوزان در زبان‌های دیگر در دست نیست، اما می‌توان با اطمینان گفت که اوزان شعر هیچ زبان دیگری در جهان به این میزان نمی‌رسد. این مجموعه انبوهی از مفردات برهم‌انباشته نیست، بلکه دستگاه منضبط و قاعده‌مندی تشکیل می‌دهد که در آن هر وزن جای مشخص و از پیش آماده دارد و تا

زمانی که این وزن‌ها منظم و طبقه‌بندی نشوند عروض هرگز به مرتبهٔ علم نخواهد رسید. در هشتاد سال اخیر کسانی با کاربرد تقطیع هجایی و با استفاده از دست‌آوردهای جدید آواشناسی و زبان‌شناسی در این راه کوشش‌هایی کرده و نتایجی هم به دست آورده‌اند. شرح این کوشش‌ها و اینکه در کجا به توفیق انجامیده و در کجا و چرا به راه خطا رفته‌اند در دو بخش اول این دفتر به تفصیل آمده است. به هر حال طبقه‌بندی چهارصدپانصد وزن کار آسانی نیست. در بخش سوم کوشش شده است تا طرحی، هرچند مجمل، از شیوهٔ درست طبقه‌بندی به دست داده شود.

به‌غایت سپاسگزار دوست پر مهرم آقای مهدی حریری هستم که مرا در تنظیم این دفتر مدد بسیار رساند و در موارد متعدد پیشنهادهای سودمندی کرد که اغلب آنها به کار بسته شد.